

ПІДПАЛА І. В.

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративно-
правових дисциплін
(Одеський державний університет
внутрішніх справ)
ORCID ID: 0000-0002-4633-6365

СІРКО В. С.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративно-
правових дисциплін,
(Одеський державний університет
внутрішніх справ)
ORCID ID: 0000-0003-4897-3533

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

УДК 342.2:355

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.4.2.52>

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Безпека, являє собою комплексну систему, що постійно адаптується до зовнішніх та внутрішніх викликів, захищаючи в першу чергу людину і державу, а її особливості значною мірою зумовлені поточною безпековою ситуацією, що склалася внаслідок російської агресії.

Особливості національної безпеки України вони включають в себе захист суверенітету, територіальної цілісності та конституційного ладу від загроз, з акцентом на права людини, розвиток різних видів безпеки (воєнної, економічної, інформаційної тощо) та функціонування сектору безпеки і оборони, що особливо актуалізується в умовах воєнного стану. Ключовими принципами в цьому сенсі є пріоритет прав людини, верховенство права та мирне розв'язання конфліктів, своєчасність та адекватність заходів захисту.

Національна безпека є базовою настройкою усієї державної системи, яка відповідає за захист суверенітету, територіальної цілісності та інше. Без відлагодженості діяльності національної безпеки не можна бути впевненим у захищеності від загроз. На сьогоднішній день система національної безпеки є досить потужною та сприяє і захищає країну від потенційних загроз.

Ключові слова: національна безпека, суверенітет, територіальна цілісність, конституційний лад, держава, національні інтереси.

Pidpala I. V., Sirko V. S. Administrative and legal principles of ensuring national security of Ukraine

Security is a complex system that constantly adapts to external and internal challenges, protecting primarily the person and the state, and its features are largely determined by the current security situation that has developed as a result of Russian aggression.

Features of the national security of Ukraine include the protection of sovereignty, territorial integrity and constitutional order from threats, with an emphasis on human rights, the development of various types of security (military, economic, information, etc.) and the functioning of the security and defense sector, which is especially relevant in conditions of martial law. The key principles in this sense are the priority of human rights, the rule of law and the peaceful resolution of conflicts, the timeliness and adequacy of protection measures.

National security is the basic setting of the entire state system, which is responsible for protecting sovereignty, territorial integrity, etc. Without the proper functioning of national security, one cannot be sure of protection from threats. Today, the national security system is quite powerful and promotes and protects the country from potential threats.

Key words: *national security, sovereignty, territorial integrity, constitutional order, state, national interests.*

Актуальність. У сучасних умовах безпека виступає ключовою передумовою існування суспільства та базовою функцією державності. Нездатність забезпечити й гарантувати цю фундаментальну соціальну цінність неминує веде до занепаду як суспільних структур, так і державних інститутів. Економічний розвиток та верховенство права створюють необхідні умови для комфортного співжиття людей, проте справжню легітимність і стабільність соціального буття забезпечує лише захищеність від базових загроз. Історія знає чимало прикладів заможних і справедливих суспільств, які втрачали своє існування через неспроможність протистояти зовнішнім агресорам.

Національна безпека реалізується через визначення та нейтралізацію небезпек, що загрожують державності, суспільному ладу, політичному устрою та національній ідентичності. Загрозами стає все те, що підриває незалежність держави, провокує нестабільність, насильство та руйнує усталені уявлення політичної спільноти про власну природу й місце у світі. Держава управляє такими викликами: частину загроз вона ліквідує, інші – стримує або «заморожує», а решту змушена приймати як історичні випробування, що загартовують її політичну систему та визначають роль у світовій історії [1].

Метою даної статті є розкриття основних засад національної безпеки, визначення цілей і принципів захисту національних інтересів України.

Аналіз останніх досліджень: як показали результати вивчення наукової літератури, досить активно розробленням проблем, пов'язаних з питаннями національної безпеки України, опікувалися такі учені, як: О.М. Бандурко, О.Ф. Бантишев, К.О. Біла, Ю.П. Битяк, В.П. Горбулін, О.А. Делінський, О. С. Власюк, В.В. Голіна, Б.М. Головкін, В.С. Карташов, С.В. Ківалов, І.М. Копотун, В.Я. Колпаков, М.В. Левицька, В.П. Петков, М.М. Пендюра, Г.П. Ситник, О.Л. Хилько, Ю.С. Шемшученко та ін. Однак, не дивлячись на це багато питань особливостей національної безпеки залишилась поза увагою, тому хотілось би виокремити деякі питання національної безпеки, які потребують уваги і вивчення забезпечення національної безпеки набувають підвищеної уваги та потребують вирішення на доктринальному рівні, що й стало вирішальним у виборі предмета даної наукової статті.

Виклад основного матеріалу. Сучасні виклики безпеки в Україні показують, що окремі законодавчі акти вже не відповідають реальним умовам. Тому Рада національної безпеки і оборони має постійно коригувати стратегію, удосконалювати комплекс заходів та створювати умови для підвищення ефективності організаційно-правового забезпечення системи національної безпеки й оборони. Це сприятиме захисту суверенітету, територіальної цілісності та ключових інтересів держави в умовах війни. Кожен новий прояв агресії Росії підтверджує, що її мета полягає не лише у захопленні територій, а й у знищенні української ідентичності та здійсненні геноциду проти народу. Від початку вторгнення застосовуються не лише військові методи, а й розвідувально-підривна діяльність спецслужб, диверсії, кібератаки та поширення дезінформації. Саме тому проблематика національної безпеки набуває особливої актуальності [2].

Якщо взяти за основу законодавче визначення та наукові підходи до терміна «національна безпека України», то його редакція у законі має виглядати так: «Національна безпека України – це гарантована Конституцією України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та іншими законами, а також діяльністю особи, суспільства і держави, захищеність національних інтересів України, що визначені на законодавчому рівні, від реальних та потенційних загроз з урахуванням можливостей держави в конкретних соціально-економічних та політичних умовах її життєдіяльності» [3].

У ширшому сенсі національна безпека – це системна характеристика розвитку особи, суспільства та держави, складне соціально-політичне явище, що відображає наслідки багатогранної життєдіяльності, історичний досвід, культурні уподобання та цінності. Це поняття нерозривно пов'язане з усіма проявами взаємодії у системі «природа – людина – суспільство». Єдність складових «безпека особи», «безпека суспільства» та «безпека держави» зумовлена нерозривністю процесів розвитку й функціонування людини, суспільства та держави у просторі й часі [4].

Складові національної безпеки – «безпека особи», «безпека суспільства» та «безпека держави» – є змінними величинами. Безпека особи означає збереження та розвиток її фізичних, інтелектуальних, соціальних і морально-психологічних якостей. Вона залежить від політичного режиму, стану економіки, соціальної сфери та ефективності системи прогнозування й протидії загрозам. Безпека суспільства полягає у захищеності життєво важливих інтересів соціальних груп і суспільства загалом, що забезпечує їх прогресивний розвиток. У законодавстві України термін «безпека суспільства» не використовується, натомість застосовується поняття «державна безпека», яке є складовою ширшого поняття «національна безпека» [5].

Державна безпека визначається як захищеність від зовнішніх і внутрішніх загроз конституційному ладу, суверенітету та територіальній цілісності. Вона є умовою нормального розвитку людини та суспільства, забезпечує стабільність суспільних відносин і захист від небезпек, що мають внутрішні та зовнішні джерела [6]. Таким чином, державна безпека – це збалансований стан функціонування держави як політичного інституту влади, що досягається через прогнозування, попередження та мінімізацію негативного впливу загроз на ключові інститути держави й дозволяє виконувати соціальне призначення щодо розвитку особи, суспільства та держави [7].

Відповідно до п. 4 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України», державна безпека – це «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру» [8]. Отже, поняття «державна безпека» слід розглядати як стан захищеності державного устрою, органів влади, територіальної цілісності та суверенітету від внутрішніх і зовнішніх загроз [4].

Національна безпека є багатогранним явищем, що не лише відображає рівень захищеності соціальної системи від реальних і потенційних загроз, а й характеризує її розвиток у кількісному та якісному вимірах. Вона демонструє вплив тенденцій розвитку та умов життєдіяльності суспільства, його інститутів, які забезпечують стабільність та вільне функціонування соціальної системи відповідно до її природи [6]. Взаємодія між суб'єктами національної, регіональної та міжнародної безпеки ґрунтується на різних підходах до реалізації інтересів. Розбіжності у способах та механізмах їх досягнення можуть породжувати суперечності, що нерідко розглядаються як загрози. Тому доцільно виокремлювати два взаємопов'язані види національної безпеки – внутрішню та зовнішню [9].

Внутрішня безпека визначається як рівень захищеності особи, соціальних груп, суспільства та державних інститутів від небезпек, що виникають у межах території держави та підпадають під її юрисдикцію. Вони можуть проявлятися у політичній, економічній, соціальній та гуманітарній сферах. Зовнішня безпека, своєю чергою, означає захищеність від небезпек, що виникають поза межами державної території та не контролюються її юрисдикцією. Такі загрози також охоплюють політичну, економічну, гуманітарну та інші сфери [10].

До складових національної безпеки належать політична, економічна, соціальна, інформаційна, науково-технологічна, екологічна, гуманітарна та військова сфери. Вони включають безпеку особи, державну, громадську, техногенну, екологічну, економічну, енергетичну, інформаційну та кібербезпеку [4].

Основні принципи національної безпеки України ґрунтуються на таких положеннях: пріоритет прав і свобод людини та громадянина; верховенство права; переважання мирних методів у вирішенні конфліктів; своєчасне застосування заходів для захисту національних інтересів; чіткий розподіл обов'язків між органами влади; демократичний контроль над військовою організацією та іншими структурами; використання міжнародних систем колективної безпеки в інтересах України [7].

Діяльність із забезпечення національної безпеки має кілька ключових напрямів: своєчасне виявлення внутрішніх і зовнішніх загроз та впровадження заходів для їх нейтралізації; підтримання готовності сил і засобів безпеки; управління ними у звичайних та надзвичайних умовах; відновлення функціонування об'єктів після кризових ситуацій; участь у міжнародних заходах із безпеки відповідно до угод [11].

Основні напрями забезпечення національної безпеки держави включають:

- реалізацію конституційних прав і свобод громадян та забезпечення гідного рівня життя, що охоплює розвиток людського потенціалу, охорону здоров'я, стабільний демографічний розвиток і зменшення соціальної нерівності;
- захист суверенітету та територіальної цілісності, що передбачає укріплення оборонної сфери, створення умов для соціально-економічного розвитку, підтримку політичної стабільності та розвиток демократичних інститутів;
- забезпечення стійкого економічного розвитку, підвищення конкурентоспроможності, економічної безпеки та переходу на новий технологічний рівень;
- підтримку науки, технологій та освіти, розвиток наукових і проєктних організацій, модернізацію економіки та підвищення соціальної мобільності [12].

Завдання у сфері національної безпеки України охоплюють: гарантування недоторканності територій; ефективне управління економічним розвитком; подолання технологічної залежності від зовнішніх джерел; забезпечення особистої безпеки громадян; удосконалення системи влади та місцевого самоврядування; формування гармонійних міжнаціональних відносин; дотримання законодавства всіма суб'єктами; розвиток міжнародного співробітництва; підтримку військового потенціалу; нерозповсюдження зброї масового знищення; протидію розвідувальній діяльності іноземних держав; покращення екологічної ситуації [13].

Право виступає важливим інструментом консолідації зусиль усіх соціальних суб'єктів у вирішенні проблеми забезпечення національної безпеки. Цей процес складний і може відбуватися навіть за умов протистояння, але найбільш ефективним він стає тоді, коли існує єдність та усвідомлення необхідності дотримання правових норм у сфері безпеки. Саме в цьому полягає ключове призначення права національної безпеки. Ідеальною є ситуація, коли суспільство, держава та окрема особа діють узгоджено, що забезпечує успішне виконання завдань у сфері безпеки [12].

Водночас ставлення держави, її інститутів та громадянського суспільства до ролі права у вирішенні питань безпеки не завжди є однозначним. Державні органи нерідко перебільшують можливості публічної влади, встановлюючи надмірні правила поведінки у сфері безпеки. Інститути громадянського суспільства також можуть діяти всупереч вимогам права. Ігнорування правових норм призводить до виникнення «правового вакууму», що унеможливає ефективне вирішення завдань у сфері безпеки. Подолати такий стан можна лише шляхом наближення діяльності держави та суспільства до правових стандартів, що надає праву національної безпеки системного значення [14].

У сфері національної безпеки постійно виникають суперечності між державою та громадянським суспільством. Їх не вирішеність часто призводить до руйнування основ безпеки. Тому особливого значення набувають правові механізми врегулювання конфліктів між суспільними потребами та можливостями держави. Ефективність таких механізмів

забезпечується контролем за діяльністю інститутів держави у сфері безпеки. Найбільш дієвим визнається демократичний цивільний контроль, який здійснюється громадянським суспільством відповідно до норм права. Громадянське суспільство як суб'єкт права національної безпеки взаємодіє з державними інститутами та бере участь у контролі за діяльністю сектору безпеки й оборони [15].

Гарантією національної безпеки України є створення та ефективне функціонування власних державно-політичних інститутів. Органи влади повинні забезпечувати захист суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, демографічного, економічного, науково-технічного й оборонного потенціалу, а також прав і свобод громадян від внутрішніх та зовнішніх загроз. Зміцнення безпеки має бути завданням усіх органів влади незалежно від їхніх функцій. Діяльність державних інститутів повинна охоплювати всі життєво важливі інтереси – від загальнонаціональних до індивідуальних [16].

Можливості України впливати на зовнішнє середовище значною мірою визначаються станом її внутрішнього розвитку. Збереження територіальної цілісності у контексті внутрішніх загроз залежить від адміністративно-територіального устрою держави.

У соціально-економічній сфері національна безпека України полягає у гарантіях реформування економічної системи з метою посилення її здатності забезпечувати стратегічні та поточні потреби суспільства. Це включає захист від зовнішніх і внутрішніх деформацій, адаптацію до вимог світового ринку та стабільність соціальної політики. Соціально-економічна безпека можлива лише за умови ефективної державної політики, спрямованої на розвиток економіки та захист суспільних пріоритетів.

Національна безпека України значною мірою залежить від розвитку науки, технологій та освіти. Важливим завданням є створення та підтримка системи наукових і проєктних організацій, здатних забезпечити модернізацію економіки, реалізацію конкурентних переваг держави та підвищення соціальної мобільності. Розвиток фундаментальних досліджень і впровадження інноваційних технологій сприяють зміцненню стратегічної стабільності та підвищують рівень захищеності держави [12].

Основні завдання у сфері національної безпеки включають: гарантування територіальної цілісності; ефективне управління економічним розвитком; подолання технологічної залежності від зовнішніх джерел; забезпечення особистої безпеки громадян; удосконалення системи влади та місцевого самоврядування; формування гармонійних міжнародних відносин; дотримання законодавства всіма суб'єктами; розвиток міжнародного співробітництва; підтримку військового потенціалу; нерозповсюдження зброї масового знищення; протидію розвідувальній діяльності іноземних держав; покращення екологічної ситуації [13].

Право у сфері національної безпеки виконує функцію об'єднання суспільства, держави та окремої особи навколо вирішення безпекових проблем. Ефективність цього процесу залежить від узгодженості дій усіх суб'єктів. Ідеальною є ситуація, коли держава, громадянське суспільство та індивід діють спільно, що забезпечує успішне виконання завдань у сфері безпеки [12].

Водночас держава та громадянське суспільство нерідко по-різному оцінюють роль права у сфері безпеки. Надмірне втручання державних органів або ігнорування правових норм громадськими інститутами призводить до виникнення правового вакууму, що ускладнює вирішення безпекових завдань. Подолати цей стан можливо лише шляхом чіткого дотримання правових вимог усіма суб'єктами, що надає праву національної безпеки системного значення [14].

У сфері безпеки постійно виникають суперечності між державою та громадянським суспільством. Їх невирішеність може руйнувати основи безпеки, тому важливим є застосування правових механізмів врегулювання конфліктів. Найбільш ефективним визнається демократичний цивільний контроль, який здійснюється громадянським суспільством відповідно до норм права. Громадянське суспільство як суб'єкт права національної безпеки взаємодіє з державними інститутами та бере участь у контролі за діяльністю сектору безпеки й оборони [15].

Гарантією національної безпеки України є створення та ефективне функціонування власних державно-політичних інститутів. Органи влади повинні забезпечувати захист суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, демографічного, економічного, науково-технічного й оборонного потенціалу, а також прав і свобод громадян від внутрішніх та зовнішніх загроз. Зміцнення безпеки має бути завданням усіх органів влади незалежно від їхніх функцій. Діяльність державних інститутів повинна охоплювати всі життєво важливі інтереси – від загальнонаціональних до індивідуальних [16].

Можливості України впливати на зовнішнє середовище значною мірою визначаються станом її внутрішнього розвитку. Збереження територіальної цілісності у контексті внутрішніх загроз залежить від адміністративно-територіального устрою держави.

У соціально-економічній сфері національна безпека України полягає у гарантіях реформування економічної системи з метою посилення її здатності забезпечувати стратегічні та поточні потреби суспільства. Це включає захист від зовнішніх і внутрішніх деформацій, адаптацію до вимог світового ринку та стабільність соціальної політики. Соціально-економічна безпека можлива лише за умови ефективної державної політики, спрямованої на розвиток економіки та захист суспільних пріоритетів.

Висновки. На сьогоднішній день засади національної безпеки України чітко демонструють потребу у глибокому оновленні стратегічних цілей, що зумовлено триваючою війною та щоденними трансформаціями безпекового середовища. Це вимагає не лише корекції законодавства та доктрин, а й створення нових механізмів реагування на сучасні виклики. Основою таких змін має стати посилення обороноздатності держави, розвиток сектору безпеки та оборони, а також формування ефективної системи управління ризиками. Водночас важливо враховувати гібридні загрози, серед яких особливе місце займають інформаційні та кібернетичні атаки, що спрямовані на підрив суверенітету, територіальної цілісності та прав громадян.

Україна повинна постійно адаптувати свою систему національної безпеки до динамічного та складного середовища, яке характеризується непередбачуваністю та багатомірністю загроз. Така система має ґрунтуватися на військовій стійкості, міцній правовій базі та комплексному захисті всіх аспектів життєдіяльності держави і суспільства. Йдеться не лише про оборонну сферу, а й про економічну, соціальну, гуманітарну та екологічну складові, які разом формують цілісну архітектуру безпеки. Важливим завданням є забезпечення балансу між внутрішньою та зовнішньою безпекою, розвиток міжнародного співробітництва та використання механізмів колективної безпеки.

Таким чином, національна безпека України має розглядатися як комплексна система, що постійно оновлюється відповідно до нових викликів. Її ефективність визначається здатністю держави прогнозувати загрози, своєчасно реагувати на них та забезпечувати стабільність суспільного розвитку. Лише за умови інтеграції воєнної, правової, економічної та інформаційної складових можливо гарантувати захист суверенітету, територіальної цілісності та прав громадян, а також створити умови для сталого розвитку держави в умовах глобальної нестабільності.

Список використаних джерел:

1. Власюк О. С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики : Вибр. наук. праці / О. С. Власюк. К. : НІСД, 2016. 528 с.
2. Пивовар М. Особливості національної безпеки України в період воєнного стану: цілі, виклики та стратегія. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки»*. Том 11, № 1(41), С. 263–269. DOI: <https://doi.org/10.23939/law2024.41.263>
3. Колб О.Г. Про змістовні елементи поняття «національна безпека України». *Держава та регіони. Серія: Право*, 2020 р., № 4 (70) С. 24–28.
4. Павленко В. П. Щодо визначення поняття «безпека держави»: проблеми теорії та практики у сучасних умовах війни. *Нове українське право*. 2022. Вип. 3. С. 103–110.

5. Павленко В. П. Національні інтереси та загрози державній безпеці держави. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2022. Вип. 34. С. 84–92.
6. Панченко О. Інформаційна складова національної безпеки. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2019. Вип. 3. URL: https://ktpu.kpi.ua/wp-content/uploads/2016/02/st-14_AA_Osoblivosti-rozuminnya-IB_BI.pdf
7. Основи національної безпеки. Бізнес і безпека. URL: <https://bsm.com.ua/index.php/advanced-stuff/menedzhment/126-osnovy-natsionalnoi-bezpeky>
8. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2018. № 31. Ст. 241.
9. Ситник Г. П. Національна безпека в контексті європейської інтеграції України : підручник / за ред. Г. П. Ситника. Київ : Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2021. 372 с.
10. Ситник Г. П. Основи теорії управління у сфері національної безпеки: курс лекцій. Київ: ТОВ САК ЛТД, 2023. 178 с.
11. Білий В. І., Михальчук В. М. Основні напрями забезпечення національної безпеки держави. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 17. С. 92–98.
12. Державна політика забезпечення національної безпеки України: основні напрямки та особливості здійснення: монографія / Криштанович М. Ф., Пушак Я. Я., Флейчук М. І., Франчук В. І. Львів: Сполом, 2020. 418 с.
13. Правове регулювання національної безпеки: навчальний посібник / О. Г. Боднарчук, О. І. Боднарчук, М. В. Глух, А. В. Гарбінська-Руденко; Державний податковий університет. Ірпінь, 2024. 202 с. ISBN 978-966-337-732-2
14. Мотайло О. В. Система національної безпеки держави. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2020. Вип. 16. С. 171–174.
15. Богуцький п.п. Поняття та ознаки права національної безпеки України. *Інформація і право*. 2018. № 3(26). С. 84–93.
16. Скорук О. В. Основи національної безпеки: конспект лекцій / укладач О. В. Скорук. Луцьк : ПП «Поліграфія», 2018. 131 с.
17. Мельниченко Б., Фігель Н. Основні підходи до розуміння поняття «національна безпека». *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2021. № 2 (30). С. 68–72.
18. Лемак О. В. Забезпечення національної безпеки як функція держави: *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Т. 2, вип. 38. С. 64–67.
19. Копанчук В. О. Нормативно-правове забезпечення державної політики національної безпеки та громадського порядку України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 12. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1610>

Дата першого надходження рукопису до видання: 18.07.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 18.08.2025

Дата публікації: 26.09.2025

